

ЭРГИМ ӨЧНУКТЕР!

Силернин солундарың эң баштайгы номери партиянык, чырыкче үңгөн хүнден бээр 70 чылы-биле холбаштыр чүректиң ханызындан изиг байырымны хүдээп аң көрүңер. Бо эрткин үениң дургузунда «Тувинская правда» республиканың экономиктиг, политиктиг, угаан-бодал амыдыралының чарылбас тудуш кезээ болу берген, эң-не топуг, делгеренгей чүүлдерлиг солун болурунун эргезин чаалап алган деп демдеглээри хөөрөдигиңкин болбас боор. Ооң арыннары — ол дээрге Тываның чеден чылдар дургузунда болгаш амгы үеде төөгүзүңүң, бистин нарын-берге-даа, чангыс талалыг эвес-даа, ынчалзажок төөгүзүстүн чыл бижи-мелиниң бир яназы тоожузу-дур. Силер ол чыл би-жимелиниң болунарнын күжүнериниң, аргаларына-рың бар шаа-биле бөгүн база уламчылап, нийти-ледниң бүгү амгы талаларының чаартылгазынын нарын чорудулгаларының дугайында чырыдып турар-дыр. Ол дээрге бөдүүн эвес, харысалгалыг ажил-дыр. Ук ажил журналистин чүгле ха-мааты бышкан чоруун эвес, харын реформалар-нын алыс утка-шынарын, сорулгаларын, экономи-када, политикта, социал адырда болушкуннар-ны ханызы-биле билген турарын бурунгаар шим-чээшкиге, кижиге буйынч чорукту бадтыкаары-нга, демократтыг чаа Тываны тургузарының идея-зы-биле чоңу каттыштырарыңа шынын барым-дааны бээр төөгү анализин кылгырын негеп турар. «Тувинская правда» партиятынган дээр мате-риалдар бо негелделерге бүрүн дүжүп турар.

Нийтиледди чаартып талазы-биле нарын болгаш хей талалыг ажил-чорудулгага силерин болгаш силериниң солундары Тыва Республиканың Пре-зидентизи болгаш Чаза болуңуң идеягелдиг эви-лелчилери кылдыр санап турар.

Ол кады ажилдажылга моон сонгаар-даа бы-жыгар, нийти сорулгаларыңың билдиреви — улам-на ханылаар дээрзинге идегеп тур бис.

Чогаадыкчы чедишкннерни силерге күзедим, эргим өчүктөр. Рынокче шилдинриниң үе-чада-зынын шыгалдаларын силериниң коллективнер алдарлыгы-биле тудуп шыдаар, болуңун номчукчу-ларының сыны улам-на көүдөлдөр дээрзинге бү-зүрөп тур мен. Бо чугула херекче чедишкннер-ни силерге күзедим!

Тыва Республиканың Президентизи Ш. ООРЖАК.

«ТУВИНСКАЯ ПРАВДА» СОЛУННУҢ РЕДАКЦИЯЗЫНГА

Аниж Тыва Арат Республиканың хамаатылары 70 чыл мурунда орус дылда солунун бири номерин алган. Солунун оон соонда бүгү намдары Тыва Республиканың төөгүзү-биле сырый холбаалыг. Солунун ады солужуп, ангы-ангы үелерде ол «Вне-ред», «Красный пахарь» деп аттыг бооп, редакция-ның ажилдакчыларының бир салгалы өскезин кээп солуп турган болгаш солунун статусу ескерилп-даа турган. Бичалза-даа ескерилшкннериниң ыңдыг үелеринде мындыг кол чүдүлдү айтып болур — чүү-даа бооп турда, «Тувинская правда» солунун кажан-кезээде дээди сорулгазы — оон номдукчу-зунга чедери болгаш мөзү-шыннар, социалдыг бол-гаш политиктиг херекелдердиң кижиниң солуну болуру турган.

Бөгүн солун, оон бүгү редакция коллективи бер-ге үеде чурттап эртин турар. Бичалза-даа ыңдыг байдалдарга безин журналистер солунун номер-лерин үндүрер, нийтилел-политиктиг болушкун-нары үнелеп көөрүңге болгаш чырыдарыңа болу-дун туружун камгаалаар дээш күштерни болгаш аргаларны тып ап турар.

«Тувинская правда» солунун редакциязынга ажилдап турган болгаш ажилда-даа турар бүгү кижилерге байыр чедирип, силерге буюрп болгаш идегеп тур бис. Солунун юбилейи — республика-га, бүгү номчукчуларга улуг болушкун-дур.

Силерге чедишкннерни, бүзүрелдиң болгаш буйынча-гаай чорукту күзеп тур бис.

Тыва Республиканың Дээди Хуралы

«ТУВИНСКАЯ ПРАВДА» СОЛУННУҢ РЕДАКЦИЯ КОЛЛЕКТИВИНГЕ

Эргим өчнүктөр, ажил аайы-биле өөрүвүс! Алардыг юбилей-биле — республиканың нийти-лел-политиктиг солуну «Тувинская правда»ны бири, эң баштайгы номери партиятынган хүнден бээр 70 чылы-биле холбаштыр «Шын» солунун журналистер коллективи, бүгү ажилдакчылары сил-лерге, бүгү номчукчуларыңарга, штаттан дашкаар корреспонденттеринерге чүректин ханызындан изиг байыры чедирип тур!

Доктаамал үнер баштайгы солунун — «Крас-ный пахарь» солунун бири номери 1924 чылдын июль 24-те тыва черге партиятынчы, чырыкче үн-гени Тываның бүгү чоңунуң амыдыралыңа нийти-лел-политиктиг улуг жуур-дузалыг болушкун бол-ган. Тыва болгаш орус улустарың, республика де-вискээринде чурттап турар бүгү националдарын төлээлекчилериниң ачы-дуна наыйралын быжыг-ларыңа силерниң солунуң улуг ролду ойпаан болгаш ойнап-даа турар. Республиканың журна-лист кадрларын белеткере биле солунун ачы-ха-выазы улуг болган.

Чагай каддыкшылды, ажилга чогаадыкчы че-дишкннерни «Шынның» журналистери сагыш-сеткилин ханызындан силерге күзөңүң байыр-лалдын бо хунеринде хүдээп ап көрүңер, эргим өчнүктөр!

«ШЫН» СОЛУН РЕДАКЦИЯЗЫНЫҢ КОЛ-ЛЕКТИВИ

Кызыл хоорай. 1994 чылдын июль 22.

СВЕДЕНИЕКА на А. С. Пушкина

Республиканың нийтилел-политиктиг солуну

Солун 1925 чылдын август 31-де үнүп эгелээш

№ 109 (15329)

1994 чылдың июль 23, суббота

Ат салган шагы 01.00. ± Садар өрттө 150 рубль.

«Тувинская правда» солуннуң 70 чылы

КОЛЛЕКТИВТИҢ ЧОГААДЫКЧЫ ОРУУ

Солунун бир номери чангыс-ла хүн чурттаар дийр. Бичаарга амгы бо юбилей черле алдарыг болгаш узун төөгүлдү. Ол чеди оң чылдар, шынап-ла, алдарлыгы-биле эртен деп бадтыкаарының барымдазы бар. Кайдыр-ла та-варылгада 1984 чылдын июль номери (бистин солунуңуңуң) төөгүгө дөмөй-ле кирген.

Үени ескертп-даа, «чаар-тып-даа» шылаас баштайгы аттар дугайында чугаалап бол-ду-ла харин, «Менталиттер», «коксенустар» дээр чаа ды-налыг келген ол сөстөр-биле «төгү» деп мөңгө сөстү ескер-тириң черле болдунмас-ла болгай. «Красный пахарь» («Кызыл тараачын»), «Вперед» («Бүрүңгээр»), «Новый путь» («Чаа орук») ... Ол дээрге — база-ла төөгү-дүр: «Тувинская правда» солунун баштайгы аттары-дыр ийин. Тывага эң-не баштайгы парлагга органы болган «Красный пахарь» со-лунун баштайгы бири номер-инге программа-даа, тургу-даа илерелеттинген. Бичаар-да ол солун болза ийи улус-тарын — тыва болгаш орус чоңунуң найралдыг чоокчу-лажырын илезын неперте-диринге, амыдыралга бола-разарыңа идигин бээр чагай хүдээлгеи болуңа алган.

Аяа холбаштыр толаргай со-руда: тыва, орус чоңун, олар-ның ажи-төвүнүң үжүк-бижи өөрөңөр бөлүмүнерин, школа-ларын тургузар, агротехни-ка, зоотехниктиг болгаш эм-нелге хемчеглерин боттаңды-рар болгаш өске-даа чүүлдер

Тыва Арат Республикадан хей мун километр ыракта эң чугула болушкунуңуң — чыл-да 50 муң тракторун буюрду-р күчүлүг Харьковтуң трактор заводуң ажилдагы кингени-нин дугайында «Новый путь» солун 1931 чылдын октябрь 13-те тыва араттарга болгаш орус чурткагы тараачынарга ды-нактын. Ол үениң суламы со-лунун материалыңа толар-гай илерелеттинген.

1934 чылдын октябрь 28-те «Вперед» солунун ээлеңлиг номеринге «Удурланышкын сый шалтырган» деп эгелдиг улуг эвес материал парлатты-ган. Бичаар бижээни болза: «Үр үеде үзүктөлүшкннериниң сөө-лүде Бельбе суурга школа катал ажиттыңган. Чоңуну элөөн кезиниң хоңудайгай чоруунуң, ажи-төвүнүң школа-га өөрөңдиринге оларын күзөл чоңунуң уржууңа школань катал ажилдадып эгелээринге улуг моондак, дорту-биле чу-гаалаарга, удурланышкын туруп келген. Актывиңа шы-дамкый суртаал ажитыңын түңдөлинде ук удурланыш-кын сый шалтырган болган чоңун ажи-төлдү ам катал өөрөңип эгелээш».

1993 чылдын сентябрь 4-те тыва эки турачыларың кый-лың ажи-төвүнүң үжүк-бижи өөрөңөр бөлүмүнерин, школа-ларын тургузар, агротехни-ка, зоотехниктиг болгаш эм-нелге хемчеглерин боттаңды-рар болгаш өске-даа чүүлдер

талазы-биле тус черни эрге-чагырга органыңа, чоңун-га дузадаары, деткимчени көр-гүзери болган. Тыва Арат Республикадан хей мун километр ыракта эң чугула болушкунуңуң — чыл-да 50 муң тракторун буюрду-р күчүлүг Харьковтуң трактор заводуң ажилдагы кингени-нин дугайында «Новый путь» солун 1931 чылдын октябрь 13-те тыва араттарга болгаш орус чурткагы тараачынарга ды-нактын. Ол үениң суламы со-лунун материалыңа толар-гай илерелеттинген.

1934 чылдын октябрь 28-те «Вперед» солунун ээлеңлиг номеринге «Удурланышкын сый шалтырган» деп эгелдиг улуг эвес материал парлатты-ган. Бичаар бижээни болза: «Үр үеде үзүктөлүшкннериниң сөө-лүде Бельбе суурга школа катал ажиттыңган. Чоңуну элөөн кезиниң хоңудайгай чоруунуң, ажи-төвүнүң школа-га өөрөңдиринге оларын күзөл чоңунуң уржууңа школань катал ажилдадып эгелээринге улуг моондак, дорту-биле чу-гаалаарга, удурланышкын туруп келген. Актывиңа шы-дамкый суртаал ажитыңын түңдөлинде ук удурланыш-кын сый шалтырган болган чоңун ажи-төлдү ам катал өөрөңип эгелээш».

1993 чылдын сентябрь 4-те тыва эки турачыларың кый-лың ажи-төвүнүң үжүк-бижи өөрөңөр бөлүмүнерин, школа-ларын тургузар, агротехни-ка, зоотехниктиг болгаш эм-нелге хемчеглерин боттаңды-рар болгаш өске-даа чүүлдер

Тыва Арат Республиканың аар индустриязының эң баштайгы-зы — «Тыва даг-дугу» комби-натты ажилдагы кингени-нин дугайында «Тувинская правда» солун 1964 чылдын сентябрь 4-те Тываның бүгү чоңуңа байырлаадып езуу-биле чар-лап дынактын. Бичаар бижээ-ни болза: «Бо улуг будурдулге болза үлестириниң национал кадрларын белеткээриниң дар-ганнала чери болур».

Солунун оңуру бурузу-ле Тываның, оон хей национал-дыг чоңунуң төөгүзүн тоожук-турар. Солунун эрткин орук, таварышкан бергелери, чогаа-дыкчы чедишкннери база буюрдулар-биле демделеттин-ген. Солунга, оон төөгүзүңге бүрүн үнелди бистерин, ам-гы салгалды кижилериниң че-чези-биле бээр чегей-ле боор. Ийе, ол дээрге — төөгү-дүр. Ону бистин сөөвүдүс келер салгал күзөлдүр апарар. ...Солунун туруп келгени-нин 70 чылдын дургузунда оон номчукчулары 14,5 муң номерлерин алган. Чеден чыл дургузунда солунун редакция коллективиниң кылган ажилы чүгле журналистер кол-лективиниң күжү-биле бүт-үлтүс турган: Саян артында солунуңа ажилдап турар журналистериниң санигал саны журналдак кадрларын саны ыракта эзээш-ле болгай. «Тувинская правда» солун

(Төңүзү 2-ги арында).

ТӨӨГҮЛҮГ СОЛУНУВУС

«Тувинская правда», тыва-лаага, «Тываның шыны» со-лун 1994 чылдын июль 24-те 70 чыл болуп турар-дыр. Бичаарга ол солун — респу-бликада эң-не хоңунуң доңу-нарның бирээзи болганда, Тываның, оон хей национал-дыг чоңунуң дийриг төөгүзү-дүр.

Бистин хоочун, амгы бол-гаш келер үеде салгалдары-ның мурунунга ол солун, ийи эң-не улуг, буйынчы ачы-хавыазы — ол дээрге ты-валарың, орустарың бол-гаш өске-даа националдар-

ның аразыңа ачы-дучманың наыйралын быжыкчаларыңа оон кирген болгаш ам-да кирип турар болтур. Са-лышкындыр деп санап чооруң кизи мен.

Бүгү делгерге кандыг-даа кижилер чырык өртөмөй кы-рыңа эң-не күчүлүг куру-елериниң бирээзи кылдыр санап турган Совет Эвилелиң сандарылап дүжүр откан сөөвүдүң, СССР-ниң болуп турган хей черлерге нацио-налдар аразыңа ханыг ме-силдикшишкннер — дайын-нар эгелээш мындыг берге,

харын-даа коргунчүг үеде бистин республиканың девис-кээринге яныз-бүрү хей на-ционалдыг улустарың аразы-ңа эп-найралды улам-на быжыглаар эң чугула сорул-ганы «Тувинская правда» солун, оон журналистери эки күзөлдүр турарын онзалап демделээр болаан мен.

Тываның хей националдыг чоңунуң эрткин төөгүзүн бол-гаш амгы амыдыралың «Ту-винская правда» солунун шыны-биле боттуп чырыдып турары бола өөрүңүчү. Рос-сия Федерациязының Прези-

дентизи Б. Н. Ельцинниң Тывага чоктаа чаа кээп ко-рааның «Тувинская правда» өске солунуңа онзал-дай, делгергейи-биле чыры-дып, арбын чурктарын пар-лап кааның демделеевиң ба-рып болбас. Солунуң пар-лаан ол материалдары, чурк-тары Тываның төөгүзүңге дийриг арыннар болуп артар болгай.

«Тувинская правда» солун, ийи кезедеде номчукчузу, би-жикиңи кизи болганымла, оон журналисттеринге, бүгү коллективинге изиг байыры чедирбишаан, чогаадыкчы чаа-чаа чедишкннериң күзөлдү-сү. Монгуш СЫГЫР.ООЛ. Бааян. Кол суур, Пенсионер.

ДАДЫГЫШКЫН

1976 чылда Кызылдың телестудиязынга ажилдап турган үемде, бир хүн кабинет эжин аяар соңтаанын дыңаап кагдым оң. — Чаа, кийрер, кири-нер! — деп алдырдым. Эжиң аяар ажиттыңан соонда, ынчаарда мырыңгай бични уруг оожум кирип кел-геш:

— Эжиң, дарга! — деп тывалап менди айттыңар. Оон бээр ам он чеди чыл эрте берди. Кымыл ол? Оон са-лым-чолу бо эрткин үеде кандыг болуп, амыдыралы канчаар тургустунган? — Людмила. Костюнова 1953 чылда Украинаның Лю-бомль хоорайында бөдүүн орус өг-бүлөгө торуттунген. «Нүш олду каа-да-да укар, кизи төлдү каа-да-да чогуу-руң», деп тыва улустун үлестер чугаазына, шынап-ла, ханы утка бар: кандыг-даа национал-дыг кижилериниң эп-на-йралын, бот-боттарын делткээр ыдыктыг үлестеге, динин дугайында өртүр сөг-лөөн сөстөр-дир ийин. Брак-

кы Чөөн чүктүң Куруне уни-верситетиниң журналистика факультетиниң Люда чээрби ийи харындама, 1975 чылда дооскаш, Иркутскиниң эмиң институтунуң кезип эмнээр эмчилер белеткээр факультетиниң доозукчузу Сергей Костюков-биле кады бистин республикага чедип келгеш, Тывага өгленгенер.

Кызылдың телевидение сту-диязынын эң-не чымыштыг болгаш нарын ажилдыг сал-гырынын — сөөлүг медээ-лер редакциязының редак-торуңа ынчаарда мырыңгай аныяк журналист Л. Костю-кова 1976 чылдан 1977 чыл-га чедир ажилдаан. Томаң-дыг, эш-өрүңгө эп-найралдыг, аксеткилдиг болгаш чогаа-дыкчы мергенлиг ачыяң журналист — чоңунуң оюм-на төлөпүң кызы-дыр деп, ол үеде буюрп көргөн мен. «Молодежь Тувы» солунуңу

журналист кадрлар-биле бы-жыкчалар дээш, Людана уда-ваанда ынаар томулаан чо-рутканыңа телестудияның ажилдакчылары бистер, шы-нап-ла, хоумулаң-даа турдувус. Аныяктар солунуңуң килдес эргелекчиңизге, а оон сөө-лүңде — харысалгалыг се-кретарыңа ажилдаан.

1985 чылда Л. Костюко-ваны республиканың ний-тилел-политиктиг «Тувинская правда» солунуңуң хары-салгалыг секретарының орал-качызыңа томулаан. Ам-гы үеде ол солунуң нийти-лел-политиктиг амыдырал килдизин мергенлиг эзу-биле удуртуп, Тываның ам-гыдыралын чырыдып, чоңунга төлөтпн-биле бараан бооп турар. Тываның эң баштай-гы солундарынын бирээзини Л. Костюкова журналисти-к эзулуг дадыгышыңың ал-ган. Аяаа практиктиң улуг

дузаны көргүскөн болгаш ам-даа көргүзүп чо-руур хоочун журналистер Светлана Владимировна Ко-залова база Лариса Петров-на Кенин-Попанга өөрүп четтиргенин ол илерелетип турар.

Костюковтарын өг-бүле-зин ам-даа аныяк болгаш аас-кеңиктиг өг-бүлө деп са-наар кизи мен: уруу Оля амгы үеде Иркутскиниң эм-нелге институтунуң үшкү ку-рулуңуң студентини, а огулу Костя бо чылдын беш харла-пкан. Кезер эмиң Сергей Костюков республиканың хей хамаатыларынын амы-тын-ын камгаалап болгаш буйынчы профессионалың ак халаттыг ол кижини чоңга база бараан бо-луп чоору. Солунуң 70 чыл-дык биле холбаштыр Людмила Альбертовнага чогаадыкчы чаа-чаа чедишкннериң өг-бүлөгө аас-кежиниң кү-зөө-дир мен. Александр ДУРЖАА.

СОҢГУДА СИСТЕМАЗЫН САЙЗЫРАНГАЙЖЫДАР

Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының кез-жигүнериниң бири органи-зациястыг хуралы болгаш се-минары дүпн Чазаа бажынынын хуралдары алыңа болуп эрткин. Маана соңгулда систе-мазын улам ийи сайзы-рангайжыларынын аитырыл-ганын чуугалашкан.

Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязынын дар-газы Ш. Д. Куулар семинар-чөвүлө хуралды ажилдыг турар, Төп соңгулда комиси-язынын, оон кезжигүнериниң сорулгаларынын дугайында чүве чуугалашкан.

«Россия Федерациязынын хамаатыларынын соңгулда эргелериниң магадайлыгын үндөшүнериниң дугайында» Россия Федерациязынын фе-дералдыг хоойлузунуң төлө-виделиниң талазы-биле» илет-

кедди Россия Федерациязы-нын Төп соңгулда комиссия-зынын кезжигүңү, юридиктиг эртемнериниң кандидаты А. С. Ооржак кылган. «Тыва Рес-публиканың Төп соңгулда комиссиязынын дугайында» ТР-ниң Хоойлуну дугайында» ТР-ниң Дээди Хуралы-ның күрүнө тургузуңуңуң ко-митетинин даргазы Б. Д. Монгуш семинар-чөвүлө ху-ралдыг киржикчилерине чу-

гаалап берген. 1993 чылдын декабрь 12-ле эрткин соңгул-дарынын кол түңгөлөрүнүн болгаш республиканың төлө-лөдөгү органынарыңа чедир соңгулдакчылары эрткин талазы-биле ТР-ниң Төп соңгу-лда комиссиязынын сорул-галарынын дугайында илет-кедди ТР-ниң Төп соңгулда комиссиязынын секретары К. Д. Булук-оол кылган. Таан оол ХЕРТЕК.

дузаны арыннарыңа пар-даларың уругтулувишаан, кара чангыс хунуң үнер солун бооп турар. Ол солунуң юбилейи-биле байыр чедирбишаан, бо-дунуң номчукчуларыңа тер-гиниң солун чүүлериң ба-жыралгадырың күзеп каал-дыңар!

Тыва Республиканың пар-даларың уругтулувишаан, кара чангыс хунуң үнер солун бооп турар. Ол солунуң юбилейи-биле байыр чедирбишаан, бо-дунуң номчукчуларыңа тер-гиниң солун чүүлериң ба-жыралгадырың күзеп каал-дыңар!

ШЫНЧЫ СУМЕЛЕКЧИМ

Бай-Тайга кожуундан тыва солундарың хундуктедиг, билдигири бижикчилерини бирээзи Седип-оол Иргиттиң № 89 дугаар «Шында» «Ха-рысалгалыг, хундуктедиг» деп чүлгө ле мааарыштыр бо-далдарымы улакасыдым. Эки атык, эки кижээ, чүге уш-кактып болбас деп.

Бодум уругдуң эвес-даа бол-лааа бижик, эш-өрүңүң дет-кимче-биле кездээ бижикти деп атка санадып чорууңуңа өөрүвөс аргам чок. Чечен-мерген, баштак кижилериңиң соңуңуңуңар, хундуктедир мен. Аргык сөстөргө, хей чуугага турар чок.

С. Иргиттин Бай-Тайга ко-жуунуң көдээ бижикчилерин дегкин, бистери беш салаа дег билдир, кымын кажан, чүнү бижик турганын, кы-мын амыдыралың кан-дымың, кым кайлаа-зың билдир дээрге, оон бижикти ажилдагы бердиге-ниниң бир херечин-дир. Оон чоңуңуңуң бүгү көдээ бижик-чилерине буй-кекиткиң, чаа-гай чоңуңуң энеңиң сектил-диг ханызыңдан өөрүң хү-лөөп алдывус.

Бистери чамдык улус бот-боттарың мактажып турар деп кызы болал болаа чыгың, ол ыңдыг эвес, рыноктуң бо бер-ге чалазыңда ажилдын кан-дык-даа алдында кижилер бот-боттарың деткимди, дуза-лажып чорбас болуувууса де-дир алдарлап бала бергени-ңиз ол. Солуңа материал би-жирис кайы хире ээ-харыс-салгалды болуруң С. Иргит, өскө-лаа бижикчилер база ре-дакция бола-даа бо-ла са-гыңадыра бээр.

С. Иргитти бодум хуумаа танывар мен. Бижээң чүүлде-

танывар мен. Бижээң чүүлде-ринге кезеде харысалгалыг, кичээңейлиг, кара көсүк, ку-лаа дыкмы бижикчи деп ша-да-ла билдир мен. Номчууруңа бижиринден соңууруңадыг эвес. Мени белеңни сүрген деп бодай бербес боор, чүге дээр-ге хууда кадыкшылымын аар-халалы-биле уругдуң бижикчи-литер шикен менээ дык ховар. Бичалза-лаа шам-биле үнүм каттыштырып, үлүүм эвээш-биче-даа бол, чоңуңга кийрп чорууңуң күзээр-дир мен. Бистер, кара-хөлдүлөр, тыва чогаадычаларын чоккуу чаа үелерде үңгүлөң турар чогаадаларың дык номчук-саар ийик бис, бистерде кы-даа номнарың куздукчуларга-ла салгалла-ла турар, а солуң чок болза, шуут дүмбей апар чыкпаш, өртөк аар-даа болза чаргыдып алдым.

Кажан сетүүдүлөр өртээ чинк турар чылдарда канды-мың-даа эндер чагыдып ап чордум. Солун мезээ хөй-ле ажыктыг, кижизиг, амыды-ралга бижик турушту, суме-лерни бижик чоран болгаш база кезеде сенел, дузалап чоору чарылбас чок, шыны сумелекчи болур. «Айтыра-рында энеңе, хөйүң билш алган тудум, күштүг болур сен» деп орук улустуң үлө-гөр сөзү база уткалгын.

Бай-Тайга кожуунуң кө-дээ бижикчилери дег илет-кейлиг, харысалгалыг би-жикчилер Тыванынчың бүгү кожуунуңадыра бар болгай, ынчанга мээң бо чаамаа чангыс талала, өкпөдөңч сектил кымыл-даа турбас-ла боор деп экин күзедим.

Сергей КУЖУГЕТ. Бай-Тайга кожуун.

Июль 24 — Садыг

ажылдакчыларының хүнү ТУРА - СОРУКТУГ АЖЫЛДААЛЫҢАР

Бо чылдын база-ла — июль 24-те садыгын бол-гаш нийтинчеге чемеңилге-галдарыңа, рынок чары-чарыңа, професси баыйралын төлөлдөгү эрткирер. Бистин республикага экономиктиг чарычталар салдыг тала-зы-биле организациястыг улуг ажилдарың кылып чоруда-рың негеп келген. Бичан-гаш күрүңелен ангы сектор-лар үлүг улам улгалып тур-ар. Хуужулар ужурулг салдыг буюрулгелериниң 80 эзуу хаара тувтунган.

Ийи-бүрү оңу хөвөрлөр-лөп салдыг черлериниң бот-тарынын аразыңа чаржа-лажып, маржыгар аргалары улгалып турар. ыңдыг-ла болза садыг-ла тургустунган байдал бир-ги ээлдөгө боттарының социал уруктарың-биле на-рындап турары аитыр херек. Экономикта бооп турар ескерилшкннер херектеп рыногуңуң байдалыңа, чоңун салдыг хандырылганыңа садырын чедирип, ний-тилелде социал дүшүрүлдү күштөлдүрүп турар. Са-дыгын мөңгөң садыг чет-киңиниң тургузуңуң ескер-лир чоруудан бараан-ынч буюруңуңуңуңуң үүрментел сайгар салдыг четкиңине чедир бараан шимчээшкнниң организа-цияны, ажилгыр-ты-выңгыр чоруту, профес-сионалдыктын улам калар-тырыңа, садыг ажилдак-чыларының социал кампа-лы хандырыңа улап илерелит турар.

адыры бооп турар. Чогу-м-на оон ужурунда бо адыр бүгү нийтилелдиң соңууру-галдарыңа, рынок чары-чарыңа, професси баыйралын төлөлдөгү эрткирер. Бистин республикага экономиктиг чарычталар салдыг тала-зы-биле организациястыг улуг ажилдарың кылып чоруда-ры

«Тувинская правда» солуннуң 70 чыл болган оюнга

КОЛЛЕКТИВТИҢ ЧОГААДЫКЧИ ОРУУ

(Төштүзү. Эгези 1-ги арын да).

Төрүтүзү бистин редакциянын коллективни дүрүм саугаар чоргоарлап турар. Журналистчи мергежилди ол журн-листтер бистин чогаалдыкчы кол-лективиске аныкдагышаан, чеди алганым демдеглээрн артык эвес боор.

Мергежилдик журналистерни чамдыктары еске ажыда шылдыр-ла берген болза, «Тувинская правда» кадрлар та-ламы-биле «хоозура» болган мен. Чыңаз, Тыванын культу-разынын алдарлыг айкал-чылары С. Козлова, В. Маслов, В. Тимофеев он-он чылдар дур-гузунда чаагай үр-түнеңдин ажылдап турарлар. Редакция-нын фотокорреспондентизи В. Савиных республиканын амьдыралын үжүн чыл дургу-зуна бодунун фото-чуруктары-на чырыдып келген. Редак-ция коллективинин анык салгалын салым-чааныг журналистер Л. Костюкова болгаш А. Лачугина олар төлөтпн биле төлөөлөп тур-ар. Нарын болгаш чы-диг темаларга В. Ган-товтун бижээн чүүлдерин ном-чукчулар эки билер.

Даарта, 1994 чылдын июль 24-те, «Тувинская правда» бо-дунун чеден чыл юбилейин чо-гарал-биле уктуур деп чо-гаалды болурунун бугу бар-даазы бар. «Анык» аттыг эвес, а хоочун солун бодунун юби-

лейн демдегеп турар-дыр. Кажан солуннуң, редакция-нын амьдыралына нарын, бер-ге байдалдар тургустунуп ке-лирге, силерден чангыс эвес уааа дилегин кылдып келген бис, силернин деткимчелерин үргүлүчү ап турар болгаш бис, хундугу номчукчулар, ол дээш силерге өөрүп четтирге-ништи илгерилеп тур бис. Язын-бүрү назы-харыг, ян-ционалдыг, шажын-чүдүлө-лөнг болгаш политиктиг үзө-лолалдарлыг номчукчулары-мыс 1991 чылдын августун суртенчиг хүнеринде, дуне-деринде «Тувинканы» дет-кээни дээш, силер бүгүндүн мурунуга черге чедир мөгей-динис! Бистин «чүректин ха-нызындал өнүгүвүс» турган ки-жи, «Тувинская правда»ны арыйнарынга хей чүүлдер парлаттынган ол дээрги ы-чаарда редакциянын бугу эжикиртин так кылдыр диле-леткеш, улуг эжикке октуг-боолуг шагдааны тургускан, солунун журналистерин элээн каш хүнер дургузуна кабин-еттеринге кирбейн келгенин солунуна бугу коллективни каж-жан-даа утпас! Ынчалзажок «Тувинка» элээн үзүктелиши-кинин сөөлүндө база катип ил-ип эгелээн: дилрип келген деп чугаалап болур.

Рынок харылааларыне шилчириниң бо кончуп бер-те үе-чадында Тыва Респуб-ликаның Президентиниң

кыжирлерин содыя камгала-лыя күштелдеринче углаа-ган «Тувинская правда»ны матиналары чамдык киж-лерге хөен чок болганын дем-деглелейн барып болбас. Россия Федерациязының Чыга-алың чоокта чаа чарлааны чо-нуң чогуум-на социал камгала-лын күштелдеринче угла-нышыккыны бистин солунун шынчыны балтыкаан. Хей киж-лерин хоозурамы дээш, олар-ны дорамчыланы дээш буру-луглар харысалганын хүлэр-ужурулуг. «Кажан кукыла ха-мык керек бойлуп турда, ма-на борштун керээ чүл?» деп, Жванецкийнин киленинг ай-тырымы бодунуң ужуру-дузун ам-даа чидирбээн дээрзи моон сонгаар-даа барымда-лаар бис.

Журналистерни амьдыра-лы кайын амыр-шөлээн, булд чок болур деп — бистин про-фессиясы индыг. «Эде тур-густунушкунуң» бачыттыг салгынынны ажитталачак чер-ден ушта тыртып эккеген «Алды рот» күштелип турар, а оң автору оңу сонга ка-раандан шагда-ла үндүр шы-вадалка.

Силерниң солунукарнын юбилей-биле силерге нэг ба-ырыны чедирп тур мен, хүндү-лүг номчукчулар болгаш эр-гим өнүктүр!

Анатолий БОГДАНОВСКИЙ.
«Тувинская правда» солун-нун кол редактору.

ЧУРУКТА: «Тувинская правда» солунунуң улуг кор-респонденти Анна Лачугина, инициал-политиктиг амы-дырал килдизиниң эргелекчизи Людмила Костюкова (ор-тузунда), харысалгалы секретары Василий Лаурентьевич Маслов олар залыгып номерни белеткээр тала-зы-биле сүмелеежиге үезинде.

АРХИВ МАТЕРИАЛЫ ЧУНУ БИЖЭЭН ЭВЕС?

«Кызыл тараачын» («Тувин-ская правда») солунунун бирги номери 1924 чылдын июль 24-те Кызыл хоорайга үнени. Со-лунуң тургусканы Тыва Арат Республиканы, ажыдап чоңу-нун амьдыралына улуг бо-лушкун болган. Бир дугаар номеринден эгелээш, со-лун Россияда чаа амь-дыралын көгүлүп, сайырал өр-нарнын байдалын, тыва бо-лаш орус өске-даа нациянын үдүстөрүнүн, найаралынын, кады айкалдажылганын дү-гайында материалдарын би-жиңип келген. Оларнын чамдык-тарын таныжып көрөдирер.

1930 чылдын ноябрь 15-те үнени № 32 «Кызыл тараачын» («Красный пахарь») солунда мындаг медээ парлаан: «1931 чылдын январь 1-ден эгелен «Кызыл тараачын» солун е-дегелди илти катап үнер (айда сөз номер болур). «Кызыл та-раачын» материалдарын үн-указы акжип, калбарар, чуруктарын парлаар, докта-мал ажыдаар килдистерни тургузар». 1930 чылда «Кызыл тараачын» солун тургустун-га алды чыл болган, мынчан ол негелее чагыс катап үнер, мүн четпес тиражыг турган. Ам дээрге «Тувинская пра-ва» республикада хей тиражы-таг номчукчуларынык анык со-лунунун бирээзинче хамааржыр.

Вин-Хем кожуунуң «Ка-зыл тараачын» көдөз ажыл-а-гы ай артелинин тургустунга-нын, оң көгүлүп, сайырал кө-лгенинин дугайында хей ма-териалдар солунун ар-нынга парлаттынган.

«Кызыл тараачын» колхоз 1930 чылдын март 30-ле тур-густунган. Оон организатор-ларын бирээн Семен Тимо-феевич Коровинни сактып би-жээни болза: «Колхозка тос-аяны, тос ортукам шылдыг ажыл-а-гылар кирген, 42 аты-гү, 25 инектиг, 300 хойлуг, 9 аят андазыныг, бир сизен ке-зер машиналыг, жаткалыг, 125 гектар тарылга шөлдүг турган».

1933 чылдын март 30-ле со-лунга бижээни: «Кызыл тара-ачын» көдөз ажыл-а-гы артели амгы үеде 25 ажал-агайдын

«Тувинская правда» со-лунун штатында 30 ажыг чыл ажылдап тур мен. Со-лунуң культура килдизинге литература ажылдакчыы кылдыр 1965 чылдын март-та хүлээп алган. Оон муру-нунда-ла, Тывага челип кел-ген доран-на солун биле харылажып эгелээш киж-и мен.

«Тыванын аныктыгы» — «Молодежь Тывы» солунга ажылдап тургаш, А. Ф. Емельянов-биле кады бо редакцияның чанынга ажыл-дап турган литература кат-тыкчышыккынын кичээлде-ринге өөренип турдум. Кат-тыкчышыккыны К. Азовцев, П. Игошина үдүртүп турган. Эгелеп чоруур шүлдүкчүлөр, проза чогаалдыкчызы, кри-тикер М. Изынеева (ам Хадаханэ), П. Черкашин, П. Босенко-биле напы өөр-енип турдувус. Редакцияның ажылдакчылардан культу-ра килдизин эргелекчизи Варвара Ефимова Межова-ны эки таныыр турдум. «Тувинская правда» солун-га баштай-ла шүлдүктерини парладып эгелээш, оң соонда харылаам улам би-жээш. 60 чылдарын эге-зинде Мария Андреевна-биле кады солунуң литерату-ра болгаш уран чүдүлүг штаттан дашкаар килдизини ажылан-даа харылап турдувус. Редакцияның даалгазы үргүлүчүлө кыл-ыр турдум. Комсомол коор-кумунун ажылдакчызы болгаш, урулгарым чанынга оргаш беэни ону күзелдин-биле күсүлсип чордум. Районнар аразының «За коммунисти-ческий труд» деп солуну хагында бээрге, «Тувинская правда» солунуң ажылдак-чызы болур дээш шагда-ла күзеп чораз болалым бо-танган.

Мен ажылдап келиримге солунуң редактору Н. М. Растрепин турган. Бо кол-лек-тивке ажылдап турган баш-тайгы чылдарымны күзел-дин-биле сактыр тур мен. Эки шынарлыг литература

арыннарын үндүрүп турду-вус, орус дылга чугаалажыр хей националдыг номчукчу-га дык хей авторларның оорун ажыктан бис. Сергей Юрбонун, Степан Саргы-оолдун шүлдүлелерин, Салчак Токанын, Владимир Ермолаевич тожуларын болгаш чечен чугааларын парлап турдувус. Владимир Серен-оолдуң, Александр Даржайын, Монгуш Дор-жуңуң чогаалдары ынчан бир дугаар орус дылга үнени. Оң соонда Оюн Ко-дур-оолдун, Людмила Сан-чайнын, Галина Прищева-нын, Александр Русскийниң чогаалдарын парлап турган. Оларнын чогаалдыкчы ажыл-чорудулга ханылап кире-ринге дузалааныма чор-таарлап чоруур мен. Чээрби ажыг чылдарың дургузуна литература кат-тыкчышыккынын ажылан үдүртүп, кичээлдерин ар-тырп келдим, 60 чылдар-дын ортан үезинде ол кат-тыкчышыккыны «Исток» («Эгеизи») деп адаан.

Редакцияга ажылдап келген чылдарымла арга-дуржулгазы улуг, мерге-жилдик, ажыл-а-гы дээш үй-үлүдүйн — харамнамас журналистер-биле кады улуг херекти бүүдүрүп, демниг ажылдап келдиңис. Оларга менден улуг назылыг бис-тин аравыста ам чок Нико-лай Онищенко, Пласков-скийти, Петр Грищенкову, Тимофей Сермавкини, ам-даа чурттап чоруур Варва-ра Межованы, Лариса Чет-верикова - Кенин - Лопсан-ны, менден анык назылыг Александр Русскийни, Юрий биле Светлана Тан-хилевичтерни (Юра бистин аравыста чок) хамаарыш-тыг, мактаар бодалым.

Мээң-биле кады чоокта чаа ажылдап эгелээш, чо-гаадыкчы ажыл-чорудулга-зы быжыгып, мергежээн анык журналистер редак-цияда бар. Ол дээрге Ва-сильи Кривдик, Людмила Костюкова, Любовь Кош.

кар-оол.Жиң-тир. Олар ам бышкан мастерлер, аныктар деп адаарга эпчок турар деп санаар мен. «Шын чүгле шын болур...» деп 1963 чылда бижээн мен. Амгы бо берге үеңиз уржуктарынга таварышкан, бистин «солун «Турпатар», чоңга бөдүнү үнүн чедир-бейн баар таварылгалар бо-ла-болу-бээр-дир. Ол дээрге саазын чоктуң азы өске-бир херектиг чүдүлүг четпези болуп келген. Солунуң арыйнарынга бистин респуб-ликаны амьдыралын, ажыл-а-гың көргүскөн утка-шынны ханы чаа мате-риалын, ажыл-а-гың көргүс-көн утка-шынны ханы чаа материалдарын парлаарын, тус черин шитпирлээр, кылдыр ужурулуг айтырларын көдүрүп күзеп чоруур мен. Хамыктын мурунда ол материалдар тыва дуга-рында шынны ылаптыг бижээн турарын утпас ужурулуг бис. Ол дээрге бистин республиканы, оң чуртакчы чоңунун бугу онзагай чүдүлдерин барым-даалап, өөренип көрүп тур-гаш, материалдарга чыры-дары-дыр. Орта кымнын-даа салдары, сүмези тубас ужурулуг, оларны ажы-биле, дорту-биле көргүзери негеттинип турар. Ынчан ажылдаарын бистерге хү-лөөдирип турар. «Тувин-ская правда» шынчы болгаш ат-алдарыг болуп артарын-га, бодунуң чоңгаар атын кажан-даа оскунмазынга бүүвээр мен.

Шак мыдыр бүүвүрел-биле чурттап, бо солунуң редак-циязында ажылдап чор мен.

Светлана КОЗЛОВА.
Тыва Республиканың культуразынын алдарлыг ажылдакчысы.

ЧУРУКТА: Татьяна Монгуш. Тускай өөредилге черин ол дооскан сөөлүндө республика типографиязынга он беш чыл дургузуна ажылдап келген. Амгы үеде «Тувинская правда» солуну чыскаар метронтаж хүлээлгезин ак сет-кынды күсүдүш, бо талазы-биле бедик мергежилдин көргүзүп турар.

«Тувинская правда» со-лунун штатында 30 ажыг чыл ажылдап тур мен. Со-лунуң культура килдизинге литература ажылдакчыы кылдыр 1965 чылдын март-та хүлээп алган. Оон муру-нунда-ла, Тывага челип кел-ген доран-на солун биле харылажып эгелээш киж-и мен.

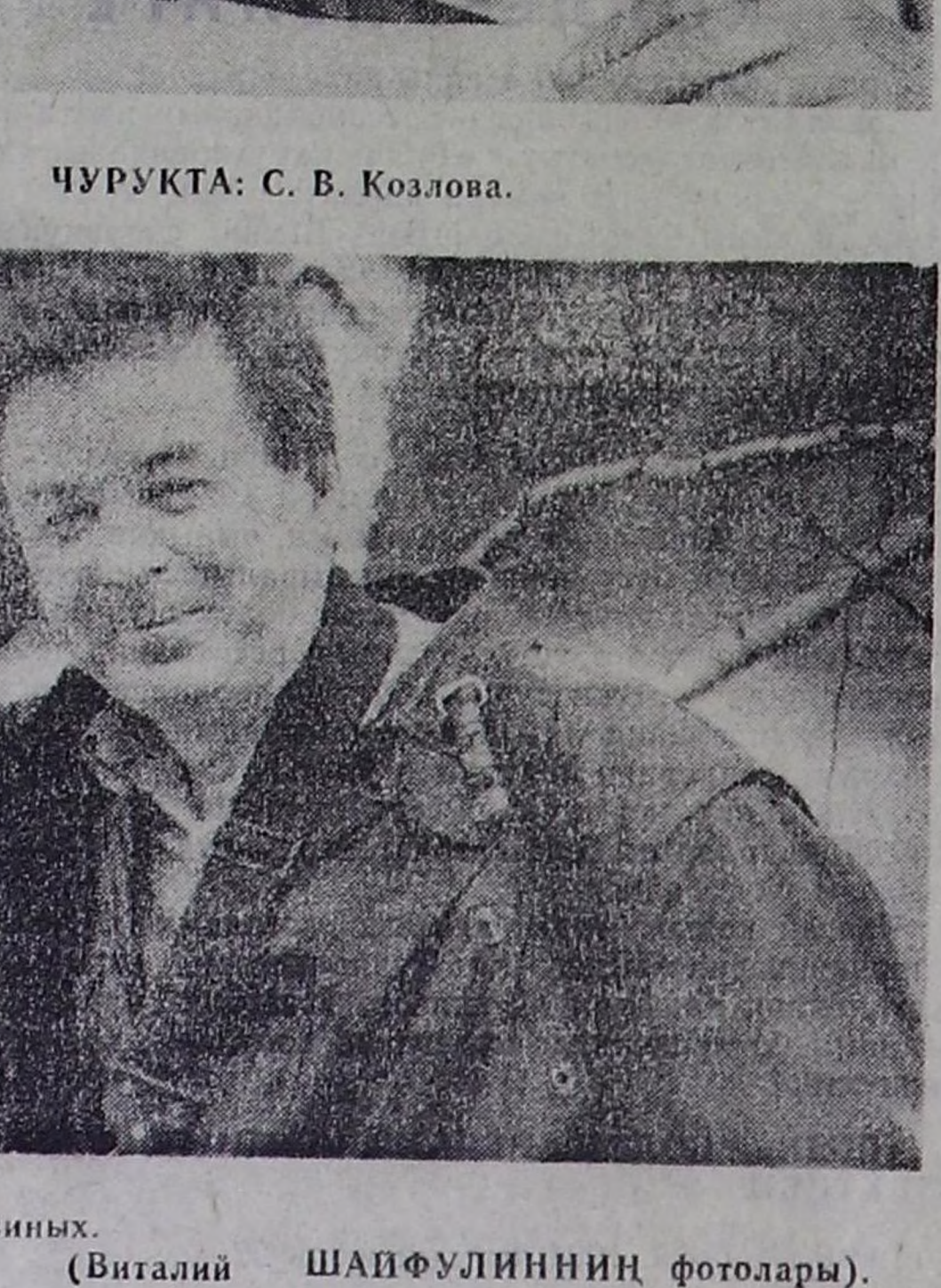
«Тыванын аныктыгы» — «Молодежь Тывы» солунга ажылдап тургаш, А. Ф. Емельянов-биле кады бо редакцияның чанынга ажыл-дап турган литература кат-тыкчышыккынын кичээлде-ринге өөренип турдум. Кат-тыкчышыккыны К. Азовцев, П. Игошина үдүртүп турган. Эгелеп чоруур шүлдүкчүлөр, проза чогаалдыкчызы, кри-тикер М. Изынеева (ам Хадаханэ), П. Черкашин, П. Босенко-биле напы өөр-енип турдувус. Редакцияның ажылдакчылардан культу-ра килдизин эргелекчизи Варвара Ефимова Межова-ны эки таныыр турдум. «Тувинская правда» солун-га баштай-ла шүлдүктерини парладып эгелээш, оң соонда харылаам улам би-жээш. 60 чылдарын эге-зинде Мария Андреевна-биле кады солунуң литерату-ра болгаш уран чүдүлүг штаттан дашкаар килдизини ажылан-даа харылап турдувус. Редакцияның даалгазы үргүлүчүлө кыл-ыр турдум. Комсомол коор-кумунун ажылдакчызы болгаш, урулгарым чанынга оргаш беэни ону күзелдин-биле күсүлсип чордум. Районнар аразының «За коммунисти-ческий труд» деп солуну хагында бээрге, «Тувинская правда» солунуң ажылдак-чызы болур дээш шагда-ла күзеп чораз болалым бо-танган.

Мен ажылдап келиримге солунуң редактору Н. М. Растрепин турган. Бо кол-лек-тивке ажылдап турган баш-тайгы чылдарымны күзел-дин-биле сактыр тур мен. Эки шынарлыг литература

дээш, аныг-аныг мергежилдер-ге ажылдап чоран. Тускай өөредилге дооспаза-даа, фото-графияны ол үеде-ле өөренип, шынгээлди алган.

Ынчангаш ол Тывага келеш, «Тувинская правда» солунга фотокорреспондентип ажыл-дай бергени таварылга эвес. Тыванын ынчангы чаа улуг бүүдүрүлгези «Тыва кобальт» комбинатка база ажылдап, оон каасталга-шимелдизинге үдүүн кирген. Хову-Аксынга ийи-чүл болганынын соон-да база катап Кызылга кээп, фотокорреспондент ажылын уламчылап, бөгүңге чедир ол солунуңда ажылдап чоруур. Ынчангы ол барык 25 чыл дургузунда Тыванын бугу бу-дуннарынга челип, калыг-даа ажыл-албанныг кижилер-биле ужуражып, солунунун маадарларынын фото-төгүзүн тургузуп келген. Менги доштуг Монгуш-Тайганын сарлыкчы-ларындан эгелээш, арга-эним ээлери тоңу ивжикиери, ачы-лары, артист, башкы, хары-ндаа урулгар садтарында чаш-тар оон маадарлары бооп кел-ген.

Тывага бо чылдарын иш-тинде болгудуңа чангыс-лаа улуг, чугула болушкун оон фотообъективден чайлаван

ЧУРУКТА: Владимир Савиных. (Виталий ШАЙФУЛИННИҢ фотолары).

ФОТО-ТӨӨГҮЧҮ В. САВИНЫХ

Ынчан амгы бо Парлаага бажыны туттунаан, «эде тур-густунушкуну» эгелеп турган үе чүве. «Шын», «Тувин-ская правда» болгаш өске-даа солуннар тус-туста аныг бажынарга турган. Ынчал-зажок «Тувинская правда» фотокорреспондентизи Владимир Савиныхты ажыл айы-биле билер, хчн бүрүлө оон солунга фото-чуруктарын көөр турган мен. Бир-ле катап «Күш-ажылдын хоочуну» ме-даль-биле шаңнатканынын лангыннын аразында оон алды көрүп кааш, бүүвүрээң мен. Ол үеде ыныг медальды чангыс коллективке хей чылда ажылдаан, назы-хары пенсия-ге ноочушпаан кижилерге бээр турганын болгай, А. Са-виныхты көрөш, кижжи ону хөлчөк анык-чалы, кижжи ор-тузу четкен деп болсаар арга чок эр-ле болгай, Ам-даа көөр болза, оон аныксымы аажок. Ол хиреде ол амгы чаа Чар-лык бугаар пенсия назыны че-ле берген.

Владимир өг-бүдөзүнүн ая-лы-биле 1969 чылда Тывага көрүп келген. Оон мурунча турттуңгун чери Омск хоорай-га чурттап, элээн каш улуг бүүдүлүг черлеринге, токар, кижжнер, контролер-мастер

ЧУРУКТА: С. В. Козлова.

Бо-ла чылларын дургузуна деп Владимир Никандрович Савиных кырган, чалымы, хары чаш-даа кижилер-биле ажылынын айы-биле учура-жып чугаалажыр, чурукки тырттырар ужурга таваржы-келген. А. Владимир дык ча-зык-чаагай, хүлүмзүрүп чоруур эвилен-ээлдек аажы-чаныг, кижжи бүүвүңге кичээлгелгил, дыңнагыр кижжи, оон ол мө-зү-шынарлары кандыг-даа ки-жи-биле чугаалажып хары-лажырынга дык таарымча-лыг, Ынчангаш оон тыртты-ган чуруктары аяныг, эки шилчиптиген туруш-көрүштүг боор.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

(Июль 25-тен 31-ге чедир)

ПОНЕДЕЛЬНИК

ИЮЛЬ 25
БИРГИ ПРОГРАММА
«ОСТАНКИНО» канал
6.30 ЭРТЕН.
9.00 Ажыл-иш дугайында медээлер.

ВТОРНИК

ИЮЛЬ 26
БИРГИ ПРОГРАММА
«ОСТАНКИНО» канал
6.30 ЭРТЕН.
9.00 Шимчевес хөрөңгү рыногунун дугайында допчулал.

СРЕДА

ИЮЛЬ 27
БИРГИ ПРОГРАММА
«ОСТАНКИНО» канал
6.30 ЭРТЕН.
9.00 Россиянын дайжестизи.

ЧЕТВЕРГ

ИЮЛЬ 28
БИРГИ ПРОГРАММА
«ОСТАНКИНО» канал
6.30 ЭРТЕН.
9.00 Шимчевес хөрөңгү рыногунун дугайында допчулал.

ПЯТНИЦА

ИЮЛЬ 29
БИРГИ ПРОГРАММА
«ОСТАНКИНО» канал
6.30 ЭРТЕН.
9.00 Чаа старт.

СУББОТА

ИЮЛЬ 30
БИРГИ ПРОГРАММА
«ОСТАНКИНО» канал
8.00 Ажылгыр кижинин суббота эртен.

ВОСКРЕСЕНЬЕ

ИЮЛЬ 31
БИРГИ ПРОГРАММА
«ОСТАНКИНО» канал
8.15 Олимпий эртен.

21.30 Силерге организастаан ужуражылгалар. Академик А. Панченко.
22.15 Спортчу уик-энд.
22.30 Матадор.

ИНИГИ ПРОГРАММА
«РОССИЯ» канал
8.00 МЕДЭЭЛЕР.
8.20 Автомиг.
8.25 Ажылче чалап тур...

12.00 МЕДЭЭЛЕР.
21.30 Баштайгы холлардан.
21.45 «Ыдыкты Лаврентийн дунези» Уран-чечен фильм (Италия, 1982 жыл).

16.25 «Роботтар дайны». Мультсериал (АКШ).
16.50 Урулгар кинофестивалынын хүн демегелеси. 3-үнү кезээ.

16.00 Медээлер.
16.25 «Роботтар дайны». Мультсериал.
16.50 Мультсериал.

16.25 Тоол эгеледи. «Буратионуң ужуражалары». 2-ги сериясы.
17.35 Азия төвүнде республика.

12.10 Чаагай Сеткил Оюнардында.
12.40 «Кустонун командазынын суг алаанга аян-чоруюу».

9-ку сериясы.
12.35 Орус сагыш-сеткил.
13.05 Чаагай Сеткил Оюнарды. Спортчу гимнастика. Хостуг хуреш. Суг бөмбү.

8.35 Формула-730.
9.05 Ажылгыр кижилернин уези.
8.35 Эй-би-си-ниң медээлери.

16.50 Урулгарла дамчыдылган.
17.05 Чаа шугум.
«ТЫВА» канал
17.45 «Тоолдар аптарызы».

18.15 «80 харлаар хоорайы».
18.45 МЕДЭЭЛЕР.
18.55 Чарлалдар.
«РОССИЯ» канал
19.00 МЕДЭЭЛЕР.

17.05 Чаагай Сеткил Оюнардында. Гандбол. Эр кижилер ойнаар.
«ТЫВА» канал
18.00 Медээлер.

18.00 Медээлер.
18.10 «Гардейи Вера». 1900 «Бистин кижинис... Россиянын Чазандар». С. С. Шойгу-биле интервью.

11.15 Чаагай Сеткил Оюнардында. Чинк атлетика.
12.15 Парламент неделясы.
13.00 МЕДЭЭЛЕР.

00.25 — 01.15 «Амгы үелер». Шажын-чүдүлге программасы.
ИНИГИ ПРОГРАММА
«РОССИЯ» канал
8.00 МЕДЭЭЛЕР.

Номчукчунун саналы
ИДЕЙЛИГ УТКАЛЫГ
ЧОГААЛ

Сөөлү чылдарда тыва чогаалчылар, журналистер үеинин база бир эң чидик темизи — репрессияны халба-быр чырыдып турар. Репрессия дугайында шынчылдыктын төгүчүлөрү, чогаалдарына чогаалчылар уламчылаарына идегээр мен.

Чогаалда 1937-1938 чылдарда кадыг-дошкун, каржы-дерзин, ханыгы репрессияга таварышкан, шаажылаттырганынын чаш ажы-төлүнүн кээргенчиги, коргунуч салым-чолунун дугайында шынчылдык төгүчүлөрү, чогаалды автор чүдүлге чыгыс кижини салым-хуузуна өвөктөткөн, репрессия таварышканынын ажы-төлүнүн амыдыралынын шынчылдыкка байдалдарына, чүдүлдеринге үндөлдү. Бичалда-лаа тоожуда ову-хевирлерин тургузарда, чогаалчы Тыванын күрүнө банкызынын даргазы «контр» Данчай Оюнуң оон уруу Сайзууң амыдыралын өзөк кылдыр алган дээрин номчукчулар дораан эскерер.

«Контр» Санчайны дөргүл-төрөлдүңдөө алаа артак кижиде чок. Туттары тугурул, шынчылдыгы шынчылдыгы. Күрүнө ажыдакчызы Санчайны шаажылаан соонда олгу Сайн, уруу Сайлаш коргунучу ялага таваржыр. Чогаалды төлөткөн мадыры Сайлашты школадан, башкы үндөлдүңдөө үндүрү-лаа, комсомолга кызгадла-лаа, ол даараныла фабриказында бергерлерге таварышса-лаа, амыдыралдык кадыг-дошкун шылгалдарын ажып эртип, алаанын алаар-алын эртип дээш демсегич чораан, ачылыг шынга чедир туржур.

Тоожу үш кезектен болган эпилоттан тургустунган. Сайлаш ала-шокар чаш назынын да кээргенчиг-лаа, дүвүрээниң чыгыс назынында туруш-туу-лаа, ооздал калган аскер-кижитиг-лаа. Тоожунун композиция Сайлаштын чаш, чыгыс, анык назындал амыдыралынын сюжеттиг шугум-нарынан тургустунар.

«Дошкун чылдарын чазыны» идеялыг утказы Сайлаштын ову-хевирин, бөдүштүг ажы-чачын, үзөл-бодаларын, хөдөлүшкүнерин дамчыштыр илереттинген. Чогаалчы маадарынын өзүлдөзүн чинк, белек кылдыр көргүзүп болган шынга шычы бооп арткаан.

Күрүнө ажыдакчызы Санчайны тудул хоругдааны сюжеттин дүшүңүнүн, чөвүрээниң эгезин салыр. Санчайны Каа-Хемин Ондукче шугуттурган иезинин, огу-чуу, урууң берге амыдыралынын бөдүшкүнери тоожунун сюжетинин өскүдүлгезинге хамааржыр. Контр дикркеннин дөргүл-төрөлдүңдөө удус харьдажырында коргар, сестир, Эриг баарыг кожаларынын ачы-дузасы-биле нешкилер кышты чүгөр ажып алыр, Бичалда-лаа чазын Сайн, Сайлаш качыгалла таваржыр, кыргай-авазы аарыг-ар...

Солун Россия Федерациязынын Парлалта болгаш медээлер министрствозунун чанында парлалаңгы, медээлерин хостуг чоруун камгаалар талазы-биле Тывада хайгарал черинге буртукттинген.
Бурутуктинген дугаары — Т-00007
Солунда парлалтыгнат матерналдарнын авторларынын бодалдары редакциянын туржу-биле дүшпей барып болур. Аныттыг фактылары саннары өскө-лаа дүндүңдүлүрү дээш авторлар боттары харысалгалыг.